

Л.М. ЗАКРЕВСЬКА, канд. екон. наук, доц., НУХТ, Київ

РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Статтю присвячено обґрунтуванню теоретичних і розробці практичних рекомендацій стосовно застосування економічних важелів регулювання аграрного ринку України в умовах міжнародної інтеграції. Автором визначено особливості формування економічних важелів державного регулювання аграрного ринку в умовах Світової організації торгівлі та інтеграції до Європейського Союзу.

Ключові слова: міжнародна інтеграція, державне регулювання, економічні важелі, міжнародна конкурентоспроможність.

Вступ. Членство України у Світовій організації торгівлі та її інтеграція до Європейського Союзу є важливою передумовою підвищення конкурентоздатності вітчизняного аграрного сектора економіки, покращення продовольчої безпеки держави і зростання добробуту громадян. Лібералізація торговельних відносин дає наступні можливості: товаровиробникам розширити власну присутність на європейському та світовому аграрних ринках, а споживачам одержати вигоду від доступу до більш дешевих і якісних продуктів харчування. Проте низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції вказує на реальну загрозу для аграрних підприємств України від посилення конкурентної боротьби на внутрішньому ринку, що імовірно може призвести до переважання економічних втрат над вигодами в результаті здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Ситуація ускладнюється радикальними вимогами СОТ до країн-учасниць стосовно обмеження і поступового скорочення рівня державної підтримки аграрного сектора, особливо тих, які спричиняють викривлюючий вплив на процес відтворення і торгівлю.

Низька ефективність заходів державного регулювання вітчизняного сільськогосподарського виробництва фактично гальмує реалізацію його експортного потенціалу.

За таких обставин актуальним є пошук нових підходів до формування і подальшого розвитку економічних важелів регулювання аграрного ринку України, які б не суперечили вимогам міжнародних інтеграційних процесів і забезпечували зростання його конкурентноздатності на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень та літератури. У зв'язку з інтенсивним характером розвитку міжнародної економічної інтеграції дедалі більша кількість як зарубіжних, так і вітчизняних вчених фокусують свою увагу на дослідженні даної проблеми. Незважаючи на відносно недовготривалий емпіричний досвід, сучасна теорія міжнародної економіки накопичила значний обсяг фундаментальних теоретичних праць, які розкривають багатогранну сутність інтеграційного процесу. Зокрема, до таких можна віднести наукові розробки Б. Балаши, В. Будкіна, І. Бураковського, Дж. Вайнера, В. Козика, Д. Лук'яненка, Ф. Махлупа, Дж. Піндера, О. Пономаренка, В. Репке, А. Румянцева, Є. Савельєва, К. Семенова, В. Сіденка, Я. Тінбергена, А. Філіпенка, В. Харламової, О. Чернегі, В. Шемятенкова та ін.

Мета досліджень, постановка проблеми. Разом з тим до кінця невирішеними залишаються питання формування економічних важелів державної підтримки вітчизняного аграрного ринку в контексті стратегії його адаптації до умов міжнародної інтеграції.

Матеріали досліджень. Виникнення і розвиток існуючих у сільському господарстві організаційно-правових форм господарювання є результатом аграрної політики, що здійснювалась в Україні у першій половині 90-х років минулого століття. Визначальними тоді були принципи шокової терапії, які передбачали відпущення важелів командного впливу і приватизацію землі та майна. Вважалося, що шок ліквідації колгоспно-радгоспної системи поєднуватимуть із терапевтичним впливом ринкових важелів і підприємницької ініціативи селян. У даний час очевидними є руйнівна спрямованість такого

підходу і безпідставність очікування швидкого виникнення оптимальних господарських структур еволюційним шляхом без належного державного регуляторного впливу. Здійснені реформи дали поштовх для пріоритетного розвитку особистих селянських господарств (рис. 1).

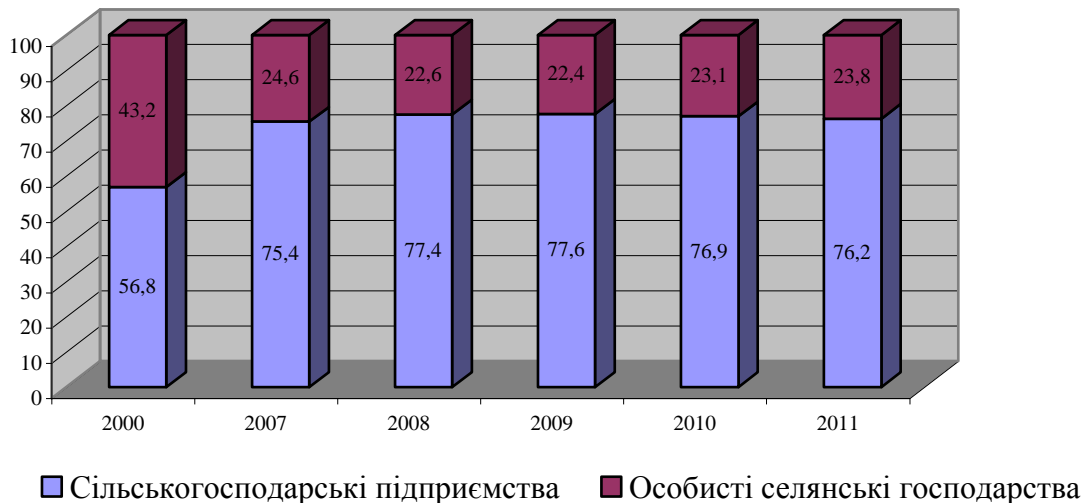

Рис.1 – Структура виробників сільськогосподарської продукції Львівської області у 2000-2011 рр., %

Джерело: дані Головного управління статистики у Львівській області

Такі структурні перетворення не поєднувались з формуванням адекватної інфраструктури аграрного сектору економіки України. Тому внутрішній ринок наповнюється переважно імпортованою продукцією. Мережі львівських супермаркетів віддають перевагу закупівлям моркви в Індії, часнику – в Туреччині.

У світовій практиці державні кошти виділяються для створення оптових ринків. Оптовий ринок «Шувар», що функціонує у Львові, не виконує навіть основних своїх функцій.

Другою діаметрально протилежною тенденцією, що склалася за останні роки в умовах невизначеності подальшого розвитку особистих селянських господарств, є виникнення особливо великих господарських структур холдингового типу. За літературними даними їх діяльність у західному регіоні охоплює більше третини, а в південних, окремих східних і центральних областях — понад 60 % земель [3].

Основні переваги таких формувань полягають у:

- залученні інвестицій для розвитку сільського господарства;
- використанні кваліфікованих фахівців;
- формуванні великих товарних партій однорідної продукції, виведенні їх на віддалені, в тому числі, зарубіжні ринки, обминаючи місцеві монополні посередницькі організації;
- зниженні за рахунок ефекту масштабу собівартості продукції.

Виникнення і розвиток таких структур дозволяє використовувати можливості, що створюються лібералізацією міжнародної торгівлі у результаті світової та європейської інтеграції України.

Разом з тим, з урахуванням віддалених перспектив такого розвитку, більш вагомими є контраргументи. Використовуючи земельні угіддя площею 10-40 тис. га такі організації виробляють обмежену за асортиментом орієнтовану на експорт продукцію – зерно, насіння ріпаку і соняшнику. Вони перетворюють сільське господарство України у сировинний придаток високорозвинутих країн [4]. Такий шлях розвитку призводить до виникнення господарств плантаторського типу, близьких до них, які колись існували у колоніально залежних країнах Африки, Азії, Південної Америки. Але, на відміну від них, у вітчизняних виробляється лише малотрудомістка продукція, що призводить до посилення проблем безробіття у сільських населених пунктах. У поєднанні з проблемами працевлаштування у містах, вивільнення із сільського господарства трудових ресурсів посилює соціальні проблеми. З виробництва витісняються не вигідні для великого бізнесу види продукції, що посилює залежність України від їх імпорту. Такий високий рівень концентрації виробництва не відмічається навіть у країнах, де ринкові відносини розвиваються уже тривалий час. Тому реформування земельного законодавства, відмову від мораторію на продаж земельних угідь сільськогосподарського призначення слід поєднувати з регламентацією торговельних операцій шляхом обмеження максимальних та мінімальних площ земельних угідь. Державне

регулювання земельних відносин повинно консолідувати надмірно роздрібні земельні ділянки і не допускати особливо великих розмірів землеволодінь.

Центральним важелем державного регулювання економіки є ціна. Сформована у результаті ринкового котирування вона позбавлена суб'єктивного впливу, здійснює оптимальний розподіл ресурсів між окремими сферами.

Однак таке явище характерне для конкурентних ринків в умовах сформованої ринкової інфраструктури. Поєднання конкурентного середовища у сільському господарстві з його монопольним оточенням створює передумови для монопольного диктування цін. Колишня державна монополія на ціноутворення перетворюється у гіршу монополію окремих структур. В таких умовах неможливо відмовитись від державного впливу на ціноутворення [5]. Політика цінового паритету була ядром аграрної політики у США, починаючи з часів глибокої депресії у 30-х роках минулого століття. В умовах цінового диспаритету в Україні усі інші способи державної підтримки сільського господарства не можуть бути ефективними. Дотації і субсидії через ціни вимиваються у суміжні із сільським господарством галузі.

Спроби прямого впливу на ціну, що застосовувались в Україні, не були успішними. Хронічне недовикористання потужностей сільськогосподарських підприємств, що склалося через зменшення обсягів виробництва, призвело до суттєвого підвищення собівартості продукції та зниження її конкурентоспроможності.

Виходом з цього становища може бути формування вертикально інтегрованих структур в окремих продуктивних комплексах. Зарубіжний досвід їх створення застосовувався у Радянському Союзі, починаючи з другої половини 70-х років минулого століття. Мотивувалось це необхідністю забезпечення узгодженого розвитку різних сфер АПК. Їх доцільність тоді нині викликає здивування, оскільки обсяги виробництва, а, відтак, і пропорції розвитку підприємств різних сфер визначались директивними плановими

показниками. Такими ж плановими були ціни. Залишаються не до кінця зрозумілими причини диспропорцій того періоду.

Вертикально інтегровані структури вкрай необхідні у даний час. Вони можуть створюватись шляхом поширення на переробні підприємства державних програм здешевлення кредитів, що спрямовуються ними на будівництво тваринницьких приміщень, придбання худоби тощо. Прийнятним є варіант компенсації переробним підприємствам частини втраченого прибутку через підвищення закупівельних цін понад середній у галузі рівень. Створенням вертикально інтегрованих систем буде усунена дискусійна проблема доцільності державного регулювання цін.

Сучасна державна регуляторна політика в аграрній сфері здійснюється без належного урахування особливостей окремих галузей сільського господарства, процесів їх розвитку та очікуваних змін. За останні роки у найкритичнішому становищі опинилось скотарство. Через тривалий виробничий період воно особливо вразливе до високих темпів інфляції. Молоко — малотранспортабельний продукт і монопольний вплив на його виробників зі сторони місцевих молокопереробних підприємств є особливо відчутним. Галузь є однією з найменш привабливих для потенційних інвесторів. Більш привабливими у цьому плані є такі скороспілі і багатоплідні галузі, які забезпечують швидку окупність інвестицій, як свинарство і птахівництво. Збільшення поголів'я свиней і птиці у Львівській області поєднується із таким же стійким зменшенням поголів'я великої рогатої худоби (рис. 2).

Державне стимулювання розвитку усіх галузей шляхом повернення податку на додану вартість здійснювалось в однаковій мірі. Зростання найвищими темпами поголів'я птиці і, відповідно, пропозиції продуктів птахівництва призвело до зниження цін на них і збиткового у 2009 році їх виробництва. З'явилися проблеми з погашенням кредитів.

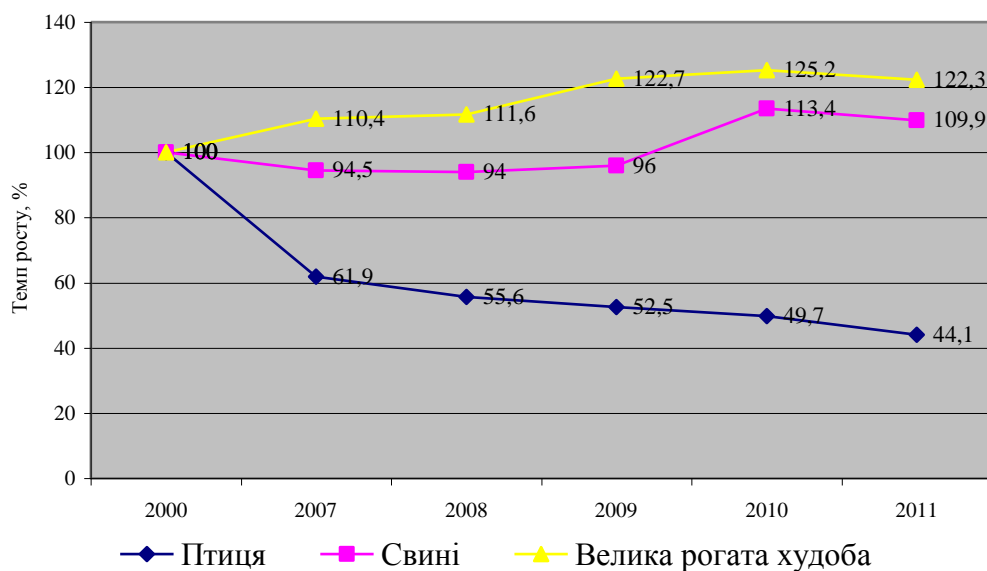

Рис. 2 – Динаміка поголів'я худоби та птиці у Львівській області (на початок відповідного року у відсотках до 1 січня 2000 року)

Джерело: дані Головного управління статистики у Львівській області

Через втрачене поголів'я корів зростає дефіцит молока для переробки, урядом вимушено імпортується масло і сухе молоко. Тому необхідні диференційовані підходи до державної підтримки різних галузей сільського господарства.

Зрозумілість для суб'єктів господарювання і сталість державної регуляторної політики повинна поєднуватись із необхідною гнучкістю, швидким реагуванням шляхом впливу на ключові точки з метою недопущення критичних явищ. Такий підхід можливий через розробку регуляторних актів з урахуванням тенденцій, що склалися, та прогнозів розвитку окремих підгалузей АПК на майбутнє.

Висновки. Застосування економічних важелів регулювання аграрного ринку, головним чином, має бути націлене на зростання рівня міжнародної конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Цінового паритету на продукцію сільського господарства можна досягнути шляхом створення в окремих регіонах України продуктивних

вертикально інтегрованих систем, які можуть бути повноцінними учасниками відносин на міжнародних ринках.

Список літератури: 1. *Абалкин Л.* Аграрная трагедия России / *Л. Абалкин* // Вопросы экономики. — 2009. — № 9. — С. 4-14. 2. *Абалкин Л.* От экономической теории до концепции долгосрочной стратегии / *Л. Абалкин* // Вопросы экономики. — 2010. — № 6. — С. 4—9. 3. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку / *Б. Пасхавер, В. Юрчишин, О. Бородіна [та ін.]* // Дзеркало тижня. — 2010. — № 26. — С.10-14. 4. *Вдовиченко А.М.* Поєднання держави і бізнесу — головна умова підвищення конкурентоспроможності України в період глобалізації та фінансово-економічної кризи / *А.М. Вдовиченко, В.А. Нагайник* // Економіка. Управління. Інновації: Електронне наукове фахове видання. — 2009. — № 2. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2009_2/09vamfek.pdf. 5. *Дем'яненко С.* Яка аграрна політика потрібна Україні? / *С. Дем'яненко* // Дзеркало тижня. — 2004. — № 17. — С. 3-4.

УДК 338.246.027:338.432

Регулирование аграрного рынка Украины в условиях международной интеграции / Закревская Л.Н. // Вестник НТУ «ХПИ». Серия: Актуальные проблемы управления и финансово-хозяйственной деятельности предприятия. — Харьков: НТУ «ХПИ». — 2013. — № 27. — С. 172-175.

Статья посвящена обоснованию теоретических и разработке практических рекомендаций относительно применения экономических рычагов регулирования аграрного рынка Украины в условиях международной интеграции. Автором определены особенности формирования экономических рычагов государственного регулирования аграрного рынка в условиях Мировой организации торговли и интеграции в Европейский Союз.

Ключевые слова: международная интеграция, государственное регулирование, экономические рычаги, международная конкурентоспособность.

UDC 338.246.027:338.432

Regulation of agricultural market of Ukraine in the international integration / Zakrevska L. // Bulletin of NTU «KPI». Series: Actual problems of management and financial hazyaystvennoy enterprise. — Kharkov: NTU «KPI». — 2013. — № 27. — P. 172-175.

The article is devoted to the theoretical justification and the development of practical recommendations for the use of economic instruments regulate the agricultural market of Ukraine in the conditions of international integration. The author defines peculiarities of the economic levers of state regulation of the agricultural market in the World Trade Organization and the European Union integration.

Keywords: international integration, government regulation, economic instruments, international competitiveness.

Надійшла до редакції 25.10.2013

ISSN 2079-3944. Вісник НТУ «ХПИ». 2013. № 27